

Material literar : oare?

Raportul dintre literatură și film, dintre teatru și film, a format de multă vreme și mai formează încă obiectul unor discuții destul de înfierbîntate, în toate spațiile cinematografice. Controversele, polemicile au loc pe un teren vast, cu un capăt în teoria scenariului ca gen literar (ba chiar integrarea totală a filmului în literatură — D. I. Suchianu în Cinematograful, acest necunoscut, Editura Dacia, Cluj 1973) și cu capătul opus în teoria specificului filmic și, consecvent, a scenariului ca pretext, compunere literală, adică scrisă în cuvinte, dar în nici un chip literară. Evident, acest raport are o origine și o justificare istorică, iar echivocul pe care-l întreține este alimentat de o aproape seculară colaborare între cinema și literatură, cu împuneri mutuale de conținuturi și procedee tehnico-stilistice (așa-numițele ecranizări, adaptări sau reducții de romane, nuvele, piese de teatru etc.).

Pe de altă parte, echivocul este întreținut, mai ales în cinematografia noastră, și de o veche, dublă prejudecată: pe lângă considerarea scenariului ca gen literar — deci ca operă finită aparținînd literaturii, eventual literaturii dramatice —, asistăm și la așezarea lui, a scenariului, ca temelie ideologico-estetică, de factură teatrală, a filmului. Ca în teatru, tocmai: piesa-bază-estetică-și-ideologică-a-spectacolului-de-teatru, sau, în termeni consacrați: primatul textului!

Este cazul, cred, și momentul să mai facem un cît de timid pas în direcția spulberării unor asemenea prejudecăți, și să ne decidem, măcar terminologic, în favoarea cinematografizării, în teorie și în practică, a scenariului de film. Să ne decidem, în primul rînd, noi, filmologii. Fiindcă, mărturisesc că m-a lăsat perplex atitudinea a doi croniciari de formație filmologică, probi și de o eficientă acuitate critică altmînteri, ca Florica Ichim („România liberă”) și Dumitru M. Ion („Luceafărul”), care în recenziile la Ilustrate cu flori de cîmp scriu, în

termeni aproape identici, despre „materialul literar”, compus de regizorul însuși (cea dintîi) și despre „materia literară și vizuală” (cel de al doilea).

Prin urmare, chiar și un regizor care nu „preia” un scenariu scris de alții (scriitori), ci și-l „compune singur” are de furcă tot cu un... material literar?! Adică, a dobîndi pe baza observării și reflectării realității, o primă transfigurare, o primă sinteză literară de fenomene și esențe, pentru a o transpune sau „traduce” apoi, într-un al doilea moment într-o sinteză filmică?!? Adăugînd la atributul de „literară” și pe cel de „vizuală”, Dumitru M. Ion, abil dialectician, reușește să simplifice-complice lucrurile. „Materia literară” ar fi ce anume: povestirea, situațiile, conflictul etc. din scenariul așa-zis literar? Iar „materia vizuală” ar fi, prin deducție, componenta strict vizuală a filmului, fotografiemele, suita de fotograme dinamizate prin montaj?

În mod categoric, asemenea scâpări nu duc la nimic bun. Un regizor care nu este un scriitor (dar chiar dacă ar fi scriitor), cînd își compune, cînd își elaborează scenariul la filmul său, gîndit și simțit și „văzut” (sau „pre-văzut”) de el unitar și de la bun început, nu face literatură, ci cinematograful. Deci, Andrei Blăier — și orice alt cineast autor (regie+scenariu) în locul lui — a avut și are de lucrat un material cinematografic. (Mai trebuie amintit că noțiunea aceasta a fost de mult consacrată de un mare gînditor și practician ca Pudovkin?) Cel mult, s-ar putea vorbi de „material literar” atunei cînd se ecranizează o operă literară: textul acesteia — de redus și reprodus cinematografic — constituie într-adevăr un material literar, care — să ne între bine în conștiința estetică-cinematografică! — nu este totuși scenariu, ci este carte, roman, piesă de teatru, nuvelă etc., în timp ce scenariul, chiar după o carte, este, trebuie să devină, cinematograful.